

UDK 636.083.3

Маријана Вучинић, Брана Раденковић-Дамњановић, Катарина Радисављевић*

ШТА ЈЕ И ЗАШТО НАМ ЈЕ ПОТРЕБНА ДОБРОБИТ ЖИВОТИЊА?

Кратак садржај

Добробит животиња је широк појам који може различито да се дефинише. За потребе овог рада, под термином „добробит животиња“ подразумевају се све активности на заштити физичке, психичке и генетске целовитости животиња. Добробит животиња није једносмерна, већ двосмерна активност која обухвата и заштиту истих целовитости човека, који користи животиње за производњу хране, природних влакана, лекова, козметичких средстава, у промету, у биомедицинским наукама и образовању, за спорт и забаву и као кућне љубимце. Зато се добробит животиња може посматрати као превентивна мера и мотивација за унапређење јавног здравља, сигурности и безбедности хране, за спречавање социјалних и политичких несугласица, за одрживост сточарства и ветеринарске праксе, за конкурентност и изградњу „бренда“ и „имица“.

Кључне речи: животиња, добробит, целовитост, превентивна мера, мотивација.

Marijana Vučinić, Brana Radenković-Damjanović, Katarina Radisavljević

WHAT IS AND WHY WE NEED ANIMAL WELFARE?

Abstract

Animal welfare is a broad term and may be defined differently. For the purpose of the article the term “animal welfare” will be defined as all activities on the protection of physical, mental and genetic integrities of an animal. However, these activities are not unidirectional. They are bidirectional and also related to human beings who use animals for production of food, natural fibres, drugs, and cosmetics, for trade, in biomedical science and education, in sport and entertainment and as pets, too. Therefore, animal welfare may be considered as a preventive measure and motivation for public health and food safety, social and political conflicts, for sustainability of livestock production and veterinary practice, for competitiveness, brand and image building.

Key words: animal, welfare, integrity, preventive measure, motivation.

* Маријана Вучинић, Брана Раденковић-Дамњановић, Катарина Радисављевић, Универзитет у Београду, Факултет ветеринарске медицине, Београд, Србија; University of Belgrade, Faculty of veterinary medicine, Belgrade, Republic of Serbia.

ДЕФИНИЦИЈА ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

Постоје два термина која треба дефинисати да би се разумео значај добробити животиња, а то су термин „заштита животиња“ и сам термин „добробит животиња“.

Под „заштитом животиња“ се подразумевају све активности које су везане за очување физичке, психичке и генетске целовитости животиња. Заштита животиња може бити индивидуална, када се говори о добробити животиња, или се може односити на заштиту биодиверзитета, односно на презервацију и конзервацију ретких и угрожених врста.

Постоје три групе дефиниција термина „добробит“, а то су:

- 1) народне или лаичке дефиниције (шта народ мисли о добробити животиња),
- 2) научне дефиниције (засноване на научним сазнањима о потребама животиња које произлазе из њихових физиолошких/физичких и бихејвиоралних/емоционалних потреба) и
- 3) законске дефиниције (имплементиране су у законским документима о добробити животиња и сличне су научним дефиницијама).

За различите народе, у зависности од цивилизацијског степена развоја, културног наслеђа, традиције, религије, степена образовања и информисаности, социјалних, економских, политичких и других чинилаца, добробит животиња има различито значење. Народне дефиниције представљају уједно и најширу групу дефиниција. Да би се схватило шта термин „добробит“ значи, најједноставније је спровести истраживање у најширој народној популацији у једној заједници. Друга група обухвата законске дефиниције добробити. То су дефиниције које се налазе у правним актима који уређују област добробити животиња, као што су закони о добробити, конвенције, декларације, уредбе, наредбе, правилници и одлуке. Све дефиниције друге групе потичу из такозваних научних дефиниција обухваћених трећом групом. И научне дефиниције су бројне, а у зависности од тога чему се даје предност, постоји подгрупа дефиниција која добробит објашњава преваходно са менталног, односно емоционалног статуса животиња и

подгрупа дефиниција која добробит животиња објашњава углавном са здравственог и производног аспекта. Међутим, између ове две екстремне групе дефиниција временом се уметнула трећа подгрупа научних дефиниција, данас најприхватљивија, која добробит животиња дефинише са аспекта одговорности човека, односно одгајивача и власника животиње, узимајући у обзир и здравствени статус (физичко здравље, кондиционо стање и физиолошке показатеље здравственог статуса) и осећања животиња, као и њихове производне, односно радне особине и спиритуалну вредност (Duncan и Fraser, 1997; Hewson, 2003).

Према једној од научних дефиниција, добробит је стање које се односи на здравствене, смештајне, хранидбене, социјалне потребе животиња и потребе испољавања природних облика понашања било само једне животиње или групе животиња о којима брине или које искоришћава човек. Према другој научној дефиницији, која се често користи, добробит животиње је стање које одражава покушај животиње да се прилагоди условима живота. Према трећој, често коришћеној дефиницији, добробит треба схватити као стање физичке/здравствене/физиолошке и менталне/емоционалне усклађености животиње са условима живота, при чему услови живота морају да буду прилагођени потребама те животиње, у складу са њеним биолошким особинама. Погрешно је под термином „добробит“ подразумевати само физичке параметре, као што су кондиционо стање, односно физичка кондиција и здравствено стање и услове живота, као што су смештај, исхрана и др. Погрешно је и добробит животиња сагледавати и дефинисати само са физиолошког аспекта, као што су фреквенца рада срца, дисања, ниво активности кортизола и сл., посебно зато што су физиолошки параметри променљиви и под утицајем су негативних и непријатних емоционалних искустава (близина предатора, непознатих и опасних околности), као што су и под утицајем позитивних и пријатних емоционалних искустава (близина јединке супротног пола у сезони парења) под околностима када постоји потпуна прилагођеност или неприлагођеност животиње условима живота. Зато се добробит животиња не односи само на стање њиховог организма, већ и на њихова пријатна осећања (физичка, термичка, психичка удобност, пријатност,

сигурност, задовољство) и непријатна осећања (бол, страх и стања слична страху, стрес, фрустрације, конфликтне ситуације, досада, патња, неудобност, несигурност, непријатност, незадовољство). Зарад тога, добробит подразумева телесни и ментални статус животиње и степен до којег су задовољене њене природне потребе у складу са њеним генетским особинама и понашањем (Вучинић и Лазих, 2008; Vroom, 2010).

На крају, могу из свега изложеног да се изведу две једноставне дефиниције добробити:

- 1) Добробит животиња је стање њихове прилагођености на услове живота које је за њих осмислио човек који их користи.
- 2) Добробит је степен до којег је човек животињама које искоришћава обезбедио услове живота у складу са њиховим природним потребама укључујући и могућност испољавања бихејвиоралног репертоара, односно природних облика понашања.

Овако дефинисана добробит животиња у први план истиче одговорност човека. Тај човек је одгајивач или власник животиње или је радник на фарми, на кланици, у прихватилишту, у огледној или образовној институцији или човек на било ком другом месту на којем долази у непосредан контакт са животињама. Тај човек је и ветеринар у ветеринарској институцији која се бави пружањем здравствених услуга, одговорна особа у министарствима, управама и уредима за ветерину у чијим је надлежностима законска регулатива о добробити животиња, или је то члан невладине организације, односно било ког друштва за заштиту животиња, тј. сваки човек у једној заједници (Вучинић и Раденковић-Дамњановић, 2007).

Да би се објаснило зашто нам је потребна добробит животиња, неопходно је навести које употребне категорије животиња постоје, који покрети за заштиту животиња постоје и који су механизми за обезбеђење добробити животиња.

УПОТРЕБНЕ КАТЕГОРИЈЕ ЖИВОТИЊА НА КОЈЕ СЕ ОДНОСИ ТЕРМИН „ДОБРОБИТ“

Употребне категорије животиња на које се односи термин „добробит“ су:

- животиње које служе за производњу хране и природних влакана, односно фармске животиње,
- животиње за рад,
- животиње у транспорту,
- животиње на сајмовима, пијацама и изложбама,
- животиње у одгајивачницама,
- животиње у прихватилиштима, пансионима и козметичким салонима за улепшавање и хигијену кућних љубимаца,
- животиње за клање,
- животиње за спорт и забаву,
- огледне животиње које се користе у научне/истраживачке, образовне сврхе и за тестирање производа различитих индустријских грана,
- кућни љубимци познатих власника,
- напуштене животиње,
- дивље животиње у заточеништву и
- дивље животиње на природним стаништима.

ПОКРЕТИ ЗА ЗАШТИТУ ЖИВОТИЊА

Постоје три групе покрета за заштиту животиња. То су:

- 1) покрети за либерализацију животиња од свих видова искоришћавања од стране човека и за враћање животиња на природна станишта;
- 2) покрети за права животиња чије присталице тврде да животиње имају иста права као и човек, при чему је основно право животиња право на живот, једино што животиње не поседују одговорност, за разлику од човека и
- 3) покрети за добробит животиња који оправдавају искоришћавање животиња од стране човека под условом да, уколико већ искоришћава животиње, човек је дужан да то ради на начин на који им не наноси непотребна непријатна телесна и емоционална осећања као што су бол, стрес, страх и стања слична страху (анксиозност, фобије, паника), досада, неудобност, непријатност, несигурност, незадовољство, патња и др. Унутар покрета за добробит животиња, раније су постојале јасно

издиференциране две струје поборника, док је данас та разлика готово неприметна, а то су:

- a) велфаристи (сматрају да човек има право да искоришћава животиње уколико им не наноси непотребна телесна и емоционална осећања) и
- b) нови велфаристи (сматрају да човек може да искоришћава животиње ако им не наноси непријатна телесна и емоционална осећања, али не и у неесенцијалне сврхе, као што је тестирање козметичких производа на животињама, коришћење животиња у војне сврхе, коришћење животиња у циркусима, за борбе, за производњу крзна и сл.).

Припадници покрета за либерализацију и права животиња углавном су вегани или вегетаријанци и најоштрије критикују индустријски начин гајења животиња ради производње хране.

МЕХАНИЗМИ ОБЕЗБЕЂЕЊА ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

Постоје различити механизми обезбеђења добробити животиња. Основни механизам обезбеђења добробити животиња је свест човека о чињеници да су животиње осећајна бића која су, као и човек, способна да осете пријатна и непријатна емоционална искуства, да их упамте и да при поновљеном контакту избегавају оне стимулусе који су били узрок непријатних телесних и емоционалних искустава (аверзивно понашање, аверзија). Свест човека се изграђује едукацијом и информисањем, укључујући све старосне категорије. Циљ информисања и едукације је да ниво свести подиже стицањем нових знања, вештина и искустава и подизањем степена одговорности код свих старосних категорија.

Најбитнији чинилац обезбеђења добробити животиња је одговоран, образован и мотивисан одгајивач или власник животиње, односно радник на фарми, у прихватилишту, радник који учествује у транспорту животиња, у образовној или научно-истраживачкој институцији, у управи или уреду за добробит животиња, ветеринар у својој амбуланти, ветеринарски инспектор и др.

Други битан чинилац за обезбеђење добробити је постојање и поштовање законских аката

који се односе на добробит животиња. Трећи чинилац је обезбеђење одговарајућих животних услова (физички комфор, термокомфор и психички комфор), што је у директној вези са законским прописима. Четврти чинилац је контрола болести и повреда животиња. Пети чинилац је правилна селекција и репродукција животиња. Шести чинилац је израда упутстава и стандарда, кодекса за одгајиваче и власнике животиња и све остале учеснике у ланцу искоришћавања животиња. Седми чинилац је заштита квалитета производа од животиња посебним обележавањем. Ови чиниоци нису набројани по редоследу приоритета јер је њихов значај исте важности.

Како се може видети, поред едукације и информисања, битни механизми за обезбеђење добробити животиња су и писана документа у виду законске регулативе, стандарда добре праксе, водича и упустава о добробити животиња.

Сва писана документа о обезбеђењу добробити животиња се заснивају на два основна принципа или правила обезбеђења добробити животиња, а то су:

- 1) правило „пет слобода” и
- 2) „3Р правило”.

Правило „пет слобода” налаже да свим животињама које искоришћава човек мора да обезбеди следеће:

- слободу на довољне количине квалитетне хране и воде,
- слободу на физичку и термичку удобност,
- слободу на психичку удобност,
- слободу од повреда, болести и других непријатних телесних и емоционалних искустава и
- слободу на испољавање природних облика понашања, укључујући и социјалне облике понашања, које могу да остваре у контакту са јединкама исте врсте или јединкама компатибилних врста.

Правило „пет слобода“ проистекло је из такозваног „Брамбеловог правила“, које налаже да човек животињама које држи у затвореним смештајним условима мора да обезбеди такву површину смештајног простора на којој ће

животиња моћи несметано да заузима природне ставове и положаје тела, без икаквих потешкоћа да легне и устане и да се окреће у смештајном простору, као и да испољава хигијенске облике понашања, укључујући и протезање испружањем сва четири екстремитета, врата и главе (Brambell Report, 1965). Данас површина овако дефинисаног смештајног простора треба да има димензије које су у свим правцима 2,5 пута веће од дужине животиње, рачунајући раздаљину од врха носа до врха репа. Правило „пет слобода“ примењиво је на све употребне категорије животиња са изузетком дивљих животиња на природним стаништима.

Такозвано „3Р“ правило се односи само на добробит огледних животиња (Russell и Burch, 1959). Сам назив му потиче од првих слова енглеских речи: **R**eplacement (замена), **R**eduction (смањење) и **R**efinement (усавршавање). Ово правило налаже да се у раду са огледним животињама животиње из реда кичмењака, кад год је могуће, замене (**R**eplacement) животињама са нижег степена филогенетског развоја или културама ткива и ћелија (*in vitro* огледи), биљним врстама, синтетичким моделима или компјутерским симулацијама (*in silico* огледи); да се број животиња у огледима *in vivo* смањи (**R**eduction) користећи валидне статистичке прорачуне и да се огледне процедуре усаврше (**R**efinement) до постизања правила „пет слобода“ са посебним нагласком на слободу од непријатних телесних и емоционалних искустава. Често се „3Р“ правилу додаје и четврто **P** од речи „**R**esponsibility“, што се односи на личну одговорност истраживача и других особа у раду са огледним животињама (Вучинић, 2007).

РАЗЛОЗИ ЗБОГ КОЈИХ НАМ ЈЕ ПОТРЕБНА ДОБРОБИТ ЖИВОТИЊА

Значај добробити животиња и разлози због којих нам је потребна добробит животиња могу да се анализирају са различитих аспеката. Најзначајнији су следећи аспекти и захтеви:

- научни аспект,
- морални/етички аспект,
- здравље животиња,
- здравље и безбедност човека као конзумента и корисника животињских производа (квалитет, сигурност и безбедност хране),
- сигурност човека као одгајивача, власника или радника, нпр. у производњи, почев од фарми, преко транспорта животиња до клаоница, у истраживачким институцијама, у ветеринарским амбулантама и сл.,
- економски аспект и профит,
- захтеви тржишта/потрошача, конкурентност, бренд и имиџ,
- одрживост производње и свих осталих делатности који се заснивају на употреби животиња,
- емпатија,
- захтеви и притисци друштва и покрета за заштиту животиња,
- еколошки захтеви (конзервација и презервација ретких и угрожених врста и уздржавање од убијања дивљих животиња које наносе штету пољопривреди и сточарству ако припадају ретким и угроженим врстама),
- естетски аспект,
- политички захтеви,
- верски аспект,
- законски аспект.

Темељ за све разлоге због којих нам је потребна добробит животиња јесте научни аспект добробити (Carenzi и Verga, 2009). Наиме, научно је доказано да су животиње из реда кичмењака свесна бића способна да осете пријатна и непријатна телесна и емоционална искуства, да их памте и да избегавају стимулусе за које су упамтили да проузрокују непријатна телесна и емоционална искуства. Пријатна искуства за човека и животиње из реда кичмењака су физичка, термичка и психичка удобност, пријатност, сигурност и задовољство. Супротна њима су непријатна телесна и емоционална искуства, као што су неудобност, непријатност, несигурност и незадовољство. Бол, страх и стања слична страху, као што су анксиозност, фобије и паника, досада, стрес, глад, жеђ, социјална изолација, патња и друга могу да се сврстају у телесна и емоционална непријатна искуства из реда осећаја неудобности, несигурности и незадовољства. Као универзално непријатно телесно и емоционално искуство за све кичмењаке узима се бол (Враске, 2006). Постоји седам непобитних научних доказа да је бол непријатно телесно и емоционално

искуство заједничко свим кичмењацима (Vučinić и Radisavljević, 2009), а то су следећа:

1. Све животиње из реда кичмењака поседују централни и периферни нервни систем сличне организације и структуре и готово истоветне хистолошке грађе и функције.
2. Све животиње из реда кичмењака поседују ноцицепторе, односно рецепторе за бол распоређене по свим органима и ткивима.
3. Све животиње из реда кичмењака поседују усходне нервне путеве од ноцицептора до виших нервних структура у којима се налазе сензорни и моторни центри за пријем болних надражаја, као и нисходне путеве од ових центара до органа којима ће реаговати на болне стимулусе.
4. Све животиње из реда кичмењака поседују унутрашњи аналгетски, опиодни систем, који се активира деловањем болних стимулуса и који лучи материје чија је функција заштита емоционалног интегритета (нпр. ендорфини и енкефалини), односно заштита јединке од психогене компоненте болног надражаја.
5. Код свих животиња из реда кичмењака активност ноцицептора и сам процес ноцицепције могу да се инхибишу применом аналгетика, локалних и општих анестетика.
6. Код свих животиња из реда кичмењака, при деловању болних стимулуса, долази до промене понашања, што се манифестује протективном бихејвиоралном активности у току које је могуће повређивање саме животиње на коју делује болни стимулус, других животиња и човека.
7. При поновљеном контакту са стимулусом за који је животиња упамтила да је проузроковао непријатно телесно и емоционално искуство, односно бол, животиња ће испољити аверзивне облике понашања, односно избегаваће поновни контакт са истим болним надражајем.

Поред научних доказа о истоветности пријатних и непријатних телесних и емоционалних искустава код човека и животиња из реда кичмењака, добробит као делатност и као вид заштите животиња нам је потребна и зарад политичких и економских разлога. По друштвеном приоритету, ово је друга група разлога. Наиме,

познато је да је 1957. године Римским споразумом створена прва законска основа Европске заједнице. Кроз низ измена овог уговора, 1993. године створено је јединствено европско тржиште. Већ 1997. године чланице Европске уније потписале су нови, Амстердамски споразум, који је постао правоснажан 1. маја 1999. године. Најзначајнији аспект Амстердамског споразума је управо добробит животиња. Амстердамски споразум законски обавезује све чланице Европске уније да штите добробит животиња на фармама, у транспорту, на тржишту и добробит огледних животиња као осећајних бића, и то кроз доношење закона и политике заштите добробити животиња, уважавајући право вероисповести, културну традицију и регионално (национално) наслеђе. У Амстердамском споразуму се фармске животиње први пут третирају као осећајна бића, а не као пољопривредна роба. Нови споразум који обавезује чланице Европске уније да законски уреде област добробити животиња је Лисабонски споразум који је постао правоснажан 1. децембра 2009. године и који је објединио све претходне споразуме ЕУ. Једна од новина је и та што се од чланица Европске уније захтева да законски штите и добробит риба. До данас све чланице ЕУ поседују законе о добробити животиња са низом правилника који из њих произилазе. Пратећа документа су упутства, савети и водичи кроз добробит одређених производних категорија животиња. На снази су и друга бројна документа, као што су декларације, конвенције, одлуке, уредбе и наредбе, а која се односе на добробит готово свих употребних категорија животиња. Свако прикључивање развијеним земљама и заједницама захтева да се прате њихови стандарди. У развијеним земљама, као што су земље Европске уније, закони о добробити животиња не представљају новост. У појединим земљама они су чак вишевековни. Законска регулатива представља само један од механизма за обезбеђење добробити животиња, али првенствено указује на цивилизацијски степен развоја једног друштва и ниво свести истог друштва у односу на животиње и начин њиховог искоришћавања. Јединствена законска регулатива обезбеђује и приближно истоветан квалитет конзумних производа у свим земљама једне заједнице, као што обезбеђује и безбедност намирница и јавно здравље (Veussuet и сар.,

2008; Вучинић, 2010). Развијене земље теже да имају добро информисане и добро образоване политичаре и државнике. Један од начина процене добре информисаности и доброг образовања једног политичара је управо и добробит животиња, која се као посебно осетљива делатност истиче заједно са заштитом деце од злостављања, бригом о особама са посебним потребама, сузбијањем глади, болести и сиромаштва. То значи да се имиџ политичара гради и у односу на добробит животиња. Чест је случај да су у медијима, међу врло атрактивним вестима, оне које истичу хуманост политичара према животињама.

Добробит животиња представља и захтев потрошача на тржишту Европске уније. Наиме, потрошачи намирница животињског порекла захтевају да месо и месне прерађевине потичу из производних система у којима је задовољена добробит животиња. Овај захтев се не односи само на начин гајења домаћих животиња, већ и на транспорт и на начин клања животиња. Потрошачи захтевају да месо и производи од меса потичу од животиња које ни у једној фази производног циклуса нису биле изложене непотребним повредама, болестима, болу, стресу и патњи. Такви производи се на тржишту Европске уније посебно обележавају, а у ланцу њихових произвођача стварају се брендови, што доприноси конкуренцији и разноликости на тржишту. Оно што за сада дозвољава легислатива ЕУ и Светска трговинска асоцијација је да месо и производи од меса, као и други животињски производи, могу да буду обележени ознакама које се односе на системе гајења, само унутар земље-чланице ЕУ у којој су произведени. У октобру 2008. године је Агенција за стандардизацију хране предложила је да за све месо, које се нађе у продаји, осим јунећег и телећег меса, мора да постоји ознака земље у којој су животиње рођене, гајене и заклане. Тако на пример, за кобасице произведене у Великој Британији од свињског меса из Пољске, мора да стоји ознака „made in Britain from Polish pork“ („направљено у Британији од пољске свињетине“) или „направљено у Британији од свињског меса из више земаља“ (Вучинић, 2010).

Добробит животиња треба да се схвати као правилан начин искоришћавања животиња. Ако човек већ искоришћава животиње, то мора да

ради на начин којим им не наноси непотребну патњу. Ово би у најкраћим цртама био морални/етички аспект добробити животиња.

Међутим, као делатност или као вид заштите животиња, добробит не регулише само научне, етичке, економске и политичке аспекте њиховог искоришћавања, већ и емоционалне (емпатија), естетске и еколошке аспекте (Vučićić и Radenković-Damnjanović, 2001). Добробит животиња нам је потребна да бисмо разумели како непријатна телесна и емоционална искуства утичу на здравствено стање животиња, како умањују имунолошку функцију и чине животиње подложнијим инфективним и заразним болестима, како умањују квалитет производа и како мање квалитетни производи угрожавају безбедност и здравље потрошача. Добробит животиња нам је потребна за решавање социјалних конфликта који настају зарад неправилног искоришћавања животиња углавном између несавесних и неодговорних власника и осталих грађана, као што је то случај са еколошким и комуналним проблемима везаним за кућне љубимце у урбаним срединама, са безбедности грађана услед повређивања од стране кућних љубимаца неодговорних власника или напуштених кућних љубимаца. Добробит као вид заштите животиња регулише и естетске и еколошке аспекте њиховог искоришћавања. Водичи за поступање са животињама и стандарди добре праксе у сточарству, ветеринарским или огледним институцијама нису ништа друго до смернице за стручан, хуман, безбедан и естетски рад са животињама.

ДОБРОБИТ И ТЕХНОПАТИЈЕ

На крају, добробит животиња нам је потребна да бисмо разумели како настају болести животиња као последица грешака у технолошком процесу одгајивања (Wroom, 2010).

Фармске животиње се углавном гаје у интензивним системима. Интензивни системи не морају да буду затвореног смештајног типа, већ подразумевају гајење домаћих животиња у толиком броју и на такав начин да њихово здравствено стање и задовољавање животних потреба искључиво зависе од одговорности, знања и вештина човека, који је у том случају одгајивач. Ако се у интензивним системима гајења учине грешке које прате технологију

гајења, тада настају технопатије. Технопатије домаћих животиња се класификују на физикопатије, термопатије, репропатије, укључујући и генопатије и етопатије. Физикопатије су здравствени поремећаји животиња проузроковани различитим етиолошким чиниоцима, укључујући болести и повреде различитих органа и органских система (гастроинтестиналне болести, респираторне болести, болести и повреде коштаног-зглобног и мишићног система, метаболички поремећаји, ендокрини поремећаји, екто- и ендопаразитозе, инфективне и заразне болести и др.). Термопатије су здравствени поремећаји који настају услед неадекватних амбијенталних температура и обухватају топлотни удар, сунчаницу, смрзавање, прехладу, опекотине или промрзLINE. Репропатије подразумевају поремећаје репродукције услед патолошких процеса на репродуктивним органима или услед ендокриних поремећаја који ометају функцију репродуктивних органа. Генопатије су репропатије које подразумевају болести наследног карактера настале услед грешака у селекцији и спровођењу програма репродукције домаћих животиња. На крају, етопатије представљају поремећаје понашања домаћих животиња које настају као последица грешака у технолошком процесу гајења. Најчешћи узрок етопатија су фрустрације, конфликтне ситуације, непријатна телесна и емоционална искуства животиња као што су бол, страх и стања слична страху (анксиозност, фобије, паника), стрес, физичка, термичка и психичка неудобност, непријатност, несигурност, незадовољство, досада и патња, која представља стање крајње емоционалне исцрпљености, немогућност предвиђања следа догађаја у животном окружењу и немогућност контроле биолошких потреба и дешавања у животном окружењу. Етопатије су тешко препознатљиве за неке одгајиваче и ветеринаре (Koch, 2009), а њихове последице су друге технопатије, углавном физикопатије и репропатије, слаби производни резултати и изостанак поправљања производних резултата без обзира на нова улагања у технолошки процес одгајивања. У најчешће и најтеже етопатије код фармских животиња убрајају се различити облици самоповређивања животиња и међусобног повређивања, као што су канибализам, грижење репова и ушију код свиња, чупање перја и клоаке код живине, агресивност животиња, кронизам, неприхватање соп-

ствених младунаца, оростенични синдром, односно орални компулзивни поремећаји код јунади и телади, који се манифестују као лизавост, плажење и увртање језика, међусобно сисање или самосисање репа, препуцијума, вимена и многи други. Зато је код фармских животиња добробит потребна да би се превенирао настанак технопатија које су у директној вези са економским губицима и угрожавањем физичке, психичке/емоционалне и генетске целовитости животиња (Вучинић, 2008).

Технопатије нису само карактеристичне за фармске животиње, већ и за друге животиње које се гаје у интензивним системима, а посебно у интензивним системима затвореног типа. Тако су технопатије честе код животиња у зоолошким вртovima, а нарочито етопатије и зову се зоохозе. Последица су крајњих емоционалних исцрпљености животиња у заточеништву и осим што директно утичу на добробит животиња, проузрокују и сажалење посматрача, односно посетиоца и нарушавају естетску слику зоолошких вртova. Сви наведени недостаци су посебно изражени када су у питању животиње код којих се зоохозе манифестују у облику компулзивног самоповређивања. Зоохозе су први знак да у зоолошким вртovima не постоји хармонија смештајног простора и потреба животиња у заточеништву.

Поред фармских животиња и животиња у зоолошким вртovima, технопатије, а посебно етопатије су честе и у популацији огледних животиња. Етопатије огледних животиња су углавном последица фрустрација услед кавезних система смештаја, честог хватања и обуздавања животиња, односно наглог прекида слободе кретања и ношења бола као непријатног телесног и емоционалног искуства. Њихова појава код огледних животиња представља неексперименталну промевиву особину, која утиче на валидност резултата огледа. Када се етопатије код огледних животиња примете, потребно је оглед прекинути не само зарад етичких разлога. У првом случају, етички се оглед прекида јер је угрожена добробит самих животиња. Са друге стране, етички се оглед прекида јер се неће добити ваљани резултати на животињама код којих су манифестне етопатије. У супротном, обмањује се наука, индустрија која своју производњу заснива на коришћењу огледних

животиња и други корисници резултата огледа на животињама.

Етопатије су честе и код животиња у прихватилиштима, нпр. у прихватилиштима за науштене кућне љубимце, односно у прихватилиштима за краткотрајни или дуготрајни боравак незбринутих паса и мачака. Последица су патње услед раскида социјалне везе између кућног љубимца и власника, услед промене начина живота, услед ограничене слободе кретања, долажења у контакт са другим, непознатим животињама и сл. Етопатије код кућних љубимаца у прихватилишту су често разлог њиховог неуспешног удомљавања и збрињавања код потенцијално нових удомитеља (Vučinić и сар., 2009).

Примери технопатија, а посебно етопатија наговештавају само неке проблеме који су у директном контакту са непоштовањем основних принципа обезбеђења добробити животиња. Управо зато, добробит животиња нам је потребна и као превентивна мера за обезбеђење и унапређење здравља животиња.

На крају, добробит животиња треба да буде мотивација за све који раде са животињама да постигну стандарде добре праксе у својој делатности, без обзира на то да ли су то одгајивачи животиња, клаоничари, транспортери, ветеринари, припадници друштва за заштиту животиња, политичари, научници или образовни радници.

ЗАКЉУЧАК

Многобројни су разлози због којих нам је потребна добробит животиња. Добробит животиња није само вид заштите физичког, психичког и генетичког интегритета животиња, већ је и начин, механизам или стратегија којом се откривају начини искоришћавања животиња који су научно, етички, економски, естетски и еколошки оправдани и они који су научно, етички, економски, естетски и еколошки неоправдани и које треба кориговати или забранити и санкционисати. Добробит животиња је и механизам за политичке и економске интеграције, стратегија стицања општег друштвеног и политичког угледа и одраз цивилизацијског развоја једне заједнице. Наука о добробити животиња се заснива на познавању потреба животиња, укључујући и

њихове бихејвиоралне потребе. Добробит је најсигурнија превентива за спречавање болести животиња, за безбедност потрошача и корисника производа животињског порекла и обезбеђење јавног здравља.

ЛИТЕРАТУРА

1. Bracke, M. B. M. *Providing cross-species comparisons of animal welfare with a scientific basis*. NJAS – Wageningen Journal of Life Sciences 2006; 54 (1): 61–75.
2. Brambell Report, Report of the Technical Committee to enquire into the welfare of animals kept under intensive livestock husbandry systems. HMSO London, 1965. ISBN 0 10 850286 4.
3. Broom, D. M. *Welfare of Animals: Behavior as a Basis for Decisions*. Encyclopedia of Animal Behavior, 2010: 580–84.
4. Carezzi, C., Verga, M. *Animal welfare: review of the scientific concept and definition*. Italian Journal of Animal Science 2009; 8 (1): 20–30.
5. Duncan, I. J. H., Fraser, D. *Understanding animal welfare*. In: M. A. Appleby et B. O. Hughes (ed.), *Animal Welfare*, Wallingford (R.-U.), CABI Publ, 1997: 19–31.
6. Hewson, C. J. *What is animal welfare? Common definitions and their practical consequences*. Canadian Veterinary Journal 2003; 44: 496–99.
7. Koch, V. W. *American veterinarians' animal welfare limitations*. Journal of Veterinary Behavior: Clinical Applications and Research 2009; 4 (5): 198–202.
8. Russell, W. M., Burch, R. L. *The principles of humane experimental technique*. London: Methuen, 1959.
9. Veissier, I., Butterworth, A., Bock, B., Roe, E. *European approaches to ensure good animal welfare*. Applied Animal Behaviour Science 2008; 113 (4): 279–97.
10. Vučinić, M., Lazić, I. *Animal welfare assessment*. Veterinarski glasnik 2008; 62 (1–2): 97–104.
11. Vučinić, M., Radenković-Damjanović, B. *Live-stock production in the 21st century in Europe:*

- Welfare of animals and ecological aspects.* Zbornik naučnih radova Instituta PKB Agroekonomik 2001; 7 (1): 333–44.
12. Vučinić, M., Radisavljević, K. *Fish welfare: Fish capacity to experience pain.* Veterinarski glasnik 2009; 63 (1–2): 71–6.
13. Vučinić, M. *Basic principles of experimental animals welfare protection.* Veterinarski glasnik 2007; 61 (3–4): 173–81.
14. Vučinić, M., Đorđević, M., Teodorović, R., Janaković, LJ., Radenković-Damjanović, B., Radisavljević, K. *Reasons for relinquishment of owned dogs in a municipal shelter in Belgrade.* Acta Veterinaria (Beograd) 2009; 59 (2–3): 309–17.
15. Вучинић, М., Раденковић-Дамњановић, Б. *Етички принципи савремене ветеринарске струке.* Ветеринарски журнал Републике Српске 2007; 7 (2): 151–6.
16. Вучинић, М. *Добробит свиња у производњи и промету.* Зборник радова 8. симпозијума „Здравствена заштита, селекција и репродукција свиња“ са међународним учешћем „Куда иде свет и где нас води Европа“. Сребрно језеро, 03–05. јуни 2010: 29–42.
17. Вучинић, М. *Клиничка психопатологија код фармских животиња.* XXIX семинар за иновације знања ветеринара, 14. фебруар, 2008. Зборник радова, Београд: Факултет ветеринарске медицине, стр. 61–78.

